

ISSN: 1306-3111/1308-7274
NWSA-Education Sciences
NWSA ID: 2013.8.4.1C0600

Status : Original Study
Received: April 2013
Accepted: October 2013

E-Journal of New World Sciences Academy

**Murat Başar
Özer Çetin**

Usak University, Usak-Turkey
murat.basar@usak.edu.tr; ozer.cetin@hotmail.com

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.4.1C0600>

**İLK VE ORTA ÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ZORBA DAVRANIŞLARA BAŞVURMA
DÜZEYLERİ VE BU DAVRANIŞLARI ÖĞRENME ORTAMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

ÖZET

Bu çalışmada ilk ve orta öğretim öğrencilerin başa çıkma yöntemi olarak zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve zorba davranışları öğrenme ortamları incelenmiştir. Araştırma 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında Uşak il merkezi, bazı ilçe ve köylerde gerçekleştirilmiştir. Araştırma örnekleminin 723'ünü ilköğretim, 409'unu orta öğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Toplam 1132 öğrenciden oluşan örneklem cinsiyet olarak 566 kız ve 566 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada *doğrudan zorbalık, dolaylı zorbalık ve güç oluşturma* olmak üzere üç boyut saptanmıştır. İlköğretim öğrencilerinin orta öğretim öğrencilerine göre daha sıklıkla zorba davranış sergiledikleri, öğrencilerde görülen frekansı en yüksek zorba davranışın televizyonda kendi istedikleri programın izlenmesi için baskı oluşturma olduğu ve zorba davranışları en çok okul ortamından öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, Zorbalık Düzeyi, Zorba Davranışları Öğrenme Ortamları, Doğrudan Zorbalık, Dolaylı Zorbalık, Güç Oluşturma

**A STUDY ON ANALYZING THE ELEMENTARY AND MIDDLE SCHOOL STUDENTS' LEVEL
OF SHOWING BULLYING BEHAVIORS AND THEIR ENVIRONMENTS OF LEARNING
BULLYING BEHAVIORS**

ABSTRACT

In this research, it is aimed to identify the level of bullying behaviors and students' environment of learning such behaviors. The study was conducted within Uşak city center and some of its provinces and villages. The universe of the research includes students from primary schools, general high schools, Anatolian High Schools, vocational schools, religious vocational high schools, and science high schools in Uşak in 2012-2013 academic year. Total number of the students is 1132. 723 of them are from primary schools and 409 of them are from high schools. 566 of them are girls and the other 566 students are boys. Concerning to the bullying concept, there was defined three aspects: *direct bullying, indirect bullying and predomination*. The collected data showed that primary school students showed more bullying behaviors than high school students. It is also concluded that the bullying behavior having the highest frequency was the oppression for watching the program they want; and students learned bullying behaviors mostly at school.

Keywords: Bullying, Bullying level, Learning Environment, Direct Bullying, Indirect Bullying, Power Generating Bullying

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Son yüzyıldaki gelişmeler birey ve toplum hayatında köklü değişikliklere neden olmuştur. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişin toplumsal hayatın tüm katmanlarını etkilemesinin getirdiği sonuçlar bireylerin hayatına yansımıştır. Modernitenin etkisiyle geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmiş, annenin iş hayatına atılmasıyla çocukların hayatında oluşan boşluğu doldurmak güçleşmiştir. Geleneksel toplumdaki toplum merkezli anlayış ve sosyal kontrol mekanizmasına karşılık modern toplum bireyi ve özgürlüğü öne çıkarmış, geleneksel toplumdaki davranış kalıpları ve değerler toplumdaki belirsizliği giderip düzeni korurken, modern toplumda değerlerin etkisini yitirmesi, kültürel davranış kalıplarının yok olması kargaşaya neden olmuştur. Nüfus kırsaldan kente doğru yoğunlaşmış, aile ve akrabalık kurumlarının zayıflamasına paralel olarak çeşitli guruplar, dernek ve kuruluşlar gibi oluşumlar insan hayatında daha etkili olmaya başlamış, teknolojisinin gelişmesiyle ilişkilerin kurulmasında ve yürütülmesinde özellikle internet başta olmak üzere çeşitli iletişim araçları tercih edilir olmuştur.

Toplumsal gelişmelerin olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları ortaya çıkmıştır. Olumsuzlukların sarstığı insan yalnızlaşmış, güvenin yerini kaygı, özgeci duygu ve düşüncelerin yerini bencil duygu ve düşünceler almaya başlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak madde ve internet bağımlılığı, boşanma ve şiddet gibi olumsuzlukların düzeyleri artmıştır. Şiddet bireysel ve toplumsal boyutları aşip evrensel bir sorun haline gelmiştir. Özellikle son dönemlerde geleneksel toplumun arzu edilen yönlerinin tekrar canlandırılması ve modernitenin olumsuzluklarının giderilmesi yönündeki arayışlar eğitimin önemini bir kez daha hatırlatmış ve okuldan yeni beklentilerin oluşmasına yol açmıştır.

Bu beklentilere karşın ilerleyen yaşlarda şiddete dönüşmesi muhtemel olan zorbalık okullarda yaygınlaşmaya başlamış ve dünya genelinde okullarda önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir. Son yıllarda medyada, ABD'de başta olmak üzere okullardaki şiddet haberleri sıklıkla yer almaya başlamış ve pek çok araştırmaya konu olmuştur (BBC 14 Aralık 2012; Euronews 13 Şubat 2010; Zaman 10 Nisan 2013;). Pişkin (2005;) dünya genelinde zorba ve kurban olaylarının yaygınlığına ilişkin yaptığı tarama çalışmasında; kurban öğrenci oranlarının Avustralya'da %30-50; İtalya'da %8-40; İngiltere'de %04-36; Yunanistan'da %15-30; Portekiz'de %20-22; Kanada'da %21; ABD'de %10, zorba öğrenci oranlarının ise; İtalya'da %15-20; İngiltere'de %20; Yunanistan'da %6; Kanada'da %12; ABD'de %13; Norveç'te %7 olduğunu belirtmiştir. Stephenson and Smith'in 1988 yılında ilkökul öğrencileri arasında yaptıkları araştırmada zorba davranış sıklığının okullar arasında (%0'dan %50'ye değişen) büyük farklılıklar bulunduğunu tespit etmişlerdir. Riley'in (1988) araştırmasında İngiltere'de etnik azınlıkların sayıca daha yoğun olduğu bölgelerdeki okullarda zorbalığa daha sık rastlandığı öne sürmüştür. (aktaran, Besag, 1995). Ülkemizde yapılan çalışmalar dünyadaki gelişmelere benzer şekilde okul ortamında öğrencilerde zorba davranışların arttığını göstermektedir (Ayas ve Horzum, 2011; Çankaya, 2011; Dölek, 2002; Totan ve Yöndem, 2007).

Geleneksel eğitim sisteminde okullar daha çok öğrencinin akademik başarısını artırmaya yönelikken, çağdaş eğitim sisteminde okullar akademik başarının yanında öğrencilere bedensel, duygusal ve soysal beceriler kazandırma gibi bazı önemli görevleri de üstlenmişlerdir. Gelişmeler öğrencinin duygusal, davranışsal ve sosyal yönlerinin ihmal edilmesinin hedeflenen akademik başarıyı da olumsuz yönde da etkilediğini göstermektedir. Öğrencinin sağlıklı bir şekilde

sosyalleşeceği, kabiliyetlerine ve kişisel özelliklerinin dikkate alınarak yetiştirileceği ortamların başında okullar gelmektedir. Bu yüzden okullar, öğrencilerin sosyalleşeceği, değerler eğitimi alacağı, kendini özelliklerini tanıyarak en uygun mesleğe yöneleceği, aile kurumunun zayıflamasına bağlı ortaya çıkan olumsuzlukların giderileceği ve öğretimin yanında öğrencilerin kişilik gelişimine katkıda bulunacak kurumların başında gelmektedir (Ayas, 2008). Buna karşılık öğrencilerin okul ortamında maruz kaldıkları olumsuz yaşantılar, onlarda okula karşı olumsuz tutum geliştirmelerine, okuldan soğumalarına, hatta okuldan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin okuldan soğumalarına ve uzaklaşmalarına neden olan olaylardan birisi de hiç şüphesiz de zorbalıktır.

Zorbalık ile ilgili ilk tanımlamayı, bu konuda bilimsel çalışmaları başlatan Olweus (1993) şu şekilde yapmıştır: "Bireyin, sürekli ve düzenli şekilde kişi veya kişilerin olumsuz davranışlarına maruz kalmasıdır." Eliot (1992) de zorbalığı bir kişinin veya bir grubun kişiye yaptığı olumsuz davranışlar olarak tanımlamıştır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Eğitim insanı insan kılma eylemi ve özgürleştirme etkinliğidir. Eğitimle bireyin kendini geliştirmesi, kazanımlar elde etmesi hedeflenmektedir. Eğitim bir süreç içinde plan ve program doğrultusunda yürütülmektedir. Eğitimde yazılı bir plan ve program çerçevesinin dışında da öğrencilere bilginin dışında norm ve değerler aktarılmaktadır. Bu değer ve norm aktarımının temelinde iyi insan iyi vatandaş yetiştirme amacı vardır. Öğrencilere aktarılan normlar yazılı değildir. Eğitsel uygulamalarla gerçekleşir. Normları aktaran ne aktardığından ve aktarılan değerlerin amaçlarından haberdardır. Normların kazandırılması hedeflenen öğrenciler ise kendisine aktarılan normların amaçlarından haberdar değildir. Okullarda, öğrencilere örtük biçimde aktarılmaya çalışılan, öğrencilerin, hedeflerinden haberdar olmadığı norm ve değerler örtük programı oluşturmaktadır. Jackson (1968) örtük programı gizli mesajlar yolu ile iletilen okulların resmi olmayan beklentileri olarak tanımlamıştır. Dreeben'e göre okullar, öğrencilerin ailede öğrenemedikleri sosyal norm ve becerileri öğrendikleri yerdir. Aile yaşamı, çocukları tek başına yetişkin dünyasına hazırlamada yeterli değildir (Aktaran: Yüksel, 2004). Yüksel (2004) tüm görüşlerin ortak noktası olarak örtük programda öğrenciler, duygu, tutum, değer, alışkanlık ve becerileri öğrenmektedir, diye aktarmıştır. Paykoç (1995) çalışmasında, örtük programı "okulda bilinçli ve açık olarak uygulanan programların, kararların, ilkelerin dışında kalan okul ortamı ve yaşamı" biçiminde tanımlamaktadır. Bu doğrultuda yapılacak düzenlemeler okuldaki yaşam kalitesi de yükselterek öğrencilerin kendilerini okulda daha mutlu ve güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Böylece öğrencinin bir taraftan akli geliştirirken diğer taraftan kalbini geliştirilecektir. Ancak örtük program her zaman olumlu sonuç ortaya koymaz. Bazen olumsuz davranışlarda örtük biçimde aktarılabilir. Çocuğa sistemli biçimde küfür öğretilmemektedir. Ancak bu gün küfür bilmeyen birey yoktur. Bunun gibi birçok örnek verilebilir.

Zorbalık okullarda karşılaşılan önemli sorunlardan birisidir. Artık okullar zorbalık ve şiddetle mücadele etmektedir. Okullardaki rehber öğretmenlerin zamanının büyük kısmının istenmeyen öğrenci davranışlarıyla mücadelede geçtiği görülmektedir. İstenmeyen öğrenci davranışları zorbalığı da içermektedir. Yapılan taramalarda zorbalık türlerine yönelik birçok araştırmaya rastlanmıştır. Ancak öğrencilerin zorba davranışları öğrenme ortamlarına yönelik bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu bağlamda öğrencilerin zorba davranışlara başvurma

düzeylerinin ve zorbalığı hangi ortamlardan öğrendiklerine yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın böyle bir soruna ışık tutacağı düşünülmüştür.

3. ANALİTİK ÇALIŞMA (ANALYTICAL STUDY)

3.1. Amaç (Purpose)

Bireylerin kendisini gerçekleştirdiği, kimseden çekinmeden özgürce düşüncelerini açıkladığı ve seçimler yaptığı, kimseye zorba davranışlarda bulunmadığı yaşantılar beklenmektedir. Bu bireyler zorba davranışlara kendini koruyacak donanıma sahiptir. Kendisini tanımış ve uygun meslek seçtiği için severek yapabilir. Mesleğinde üretken, ruhen ve bedenen sağlıklı, huzur içinde yaşadığı, gelişmiş demokratik bir ülke hepimizin hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedefin gerçekleşmesinin yolunun eğitimden geçtiği unutulmamalıdır. Bu nedenle yarınlarımız olarak gördüğümüz öğrencilerimizin en iyi yetişmesi için problemlerinin bilimsel olarak tespit edilmesi ve çözümüne tüm toplumun katkı sunması gerekir. Eğer bilimsel yaklaşımların yerini spekülatif söylemler alır, okuldaki problemlerin çözümü yalnızca öğretmenlerden beklenirse hayallerimiz avuntudan ileriye gitmeyecektir. Beklentilerimiz doğrultusunda, okullarda sıkça görülen ve yarınlarımız adına kaygı uyandıran zorba davranışların bilimsel olarak tespitine ve çözümüne katkıda bulunmak amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, öğrencilerin başa çıkma yöntemi olarak zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve öğrenme ortamları bazı değişkenler açısından incelenmiş ve bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

3.2. Alt Problemler (Sub-Problems)

- Öğrenciler hangi zorba davranışlara başvurmaktadır?
- Öğrencilerin zorba davranışlar sergileme düzeyleri nedir?
- Öğrencilerin zorba davranışları hangi ortamlardan öğrenmektedir?
- Öğrencilerin zorba davranışlarıyla cinsiyetleri arasında ilişki var mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları öğrenim gördükleri sınıfa göre farklılaşmakta mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları öğrenim gördükleri okulların statüsüyle ilişkilimidir?
- Öğrencilerin zorba davranışları öğrenim gördükleri okulların bulunduğu yerleşim birimine göre farklılaşmakta mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları annenin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları ailelerinin ikamet ettiği yerleşim birimine göre farklılaşmakta mıdır?
- Öğrencilerin zorba davranışları ailelerin gelirine göre farklılaşmakta mıdır?

3.3. Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi (Development of the Research Model and The Data Collection Tool)

Araştırmalarda modeli araştırmacı ve araştırılan konuya bağlıdır. Araştırmacı araştıracağı konu hakkında sağlıklı veriler elde etmek için konunun yapısına uygun modeli seçer. Uygun model araştırma için son derece önemlidir. Konuya uygunluğu nedeniyle araştırmada

tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2008). Öğrencilerin zorba davranışları gösterme düzeylerini ve öğrenme ortamlarını belirlemek amacıyla önce literatür taranmış, sonra uzman ve öğrenci görüşleri alınmış, bunların yanında araştırmacıların uzun yıllar öğretmenlik yapmış olmaları nedeniyle kendi gözlemlerinden yararlanarak zorba davranış olduğu belirlenen 22 davranıştan oluşan likert tipi ölçme aracı geliştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçme aracının diğer araştırmalarda ayrılan yönü daha zorba davranışları ve öğrenilen ortamları ölçmeye dönük olmasıdır. Alanyazındaki anketlerin genelde zorba davranışa maruz kalmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Ölçme aracı 22 sorudan oluşturulmakta olup, yapılan pilot çalışma sonucu elde edilen veriler SPSS19 paket programında değerlendirilmiştir. Yapılan faktör analizinde güvenilirliği düşüren madde olmadığı görülmüştür. Alpha güvenilirlik katsayısı da, 92 bulunmuştur. Anket üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm öğrencilerin kişisel bilgilerinden, ikinci bölüm zorba davranış ve davranışları gösterme düzeylerinden, üçüncü bölüm zorba davranışları öğrenme ortamlarını ölçmeye yöneliktir. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda, Tablo 2'de görüldüğü gibi üç boyut ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar *doğrudan zorbalık, dolaylı zorbalık ve güç oluşturma* diye adlandırılmıştır. Üç boyutun Alpha güvenilirlik değeri. 84, KMO değeri. 95 olarak bulunmuştur.

4. EVREN ÖRNEKLEM (SAMPLE)

Araştırmanın evrenini Uşak il genelindeki farklı yerleşim bölgelerinde 2012-2013 öğretim yılında ilk ve orta öğretim kademelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme seçkili olarak alınan okullar ve sayıları aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Örnekleme Oluşturan Okullar
Table 1. Created by the Sample of School)

Okullar	N
Atatürk İlköğretim Okulu *	242
Mehmetçik İlköğretim Okulu **	146
Muzaffer Mert İlköğretim Okulu***	75
Bir Eylül İlköğretim Okulu*	62
İlçe Merkezi İlköğretim Okulu (Ulubey)	74
Köy İlköğretim Okulları (Uşak merkeze ve Eşme ilçesine bağlı köyler)	125
Vala Gedik Lisesi (Genel Lise)	91
Orhan Deniz Anadolu Lisesi	60
Şehit Abdül Kadir Kılavuz Anadolu Öğretmen Lisesi	51
Endüstri Meslek Lisesi	91
İmam Hatip Lisesi	70
Fen Lisesi	45
İlköğretim Toplam	723
Ortaöğretim Toplam	409
Genel Toplam	1132

*Orta sosyo-ekonomik düzey

**Üst sosyo-ekonomik düzey

***Alt sosyo-ekonomik düzey

Tablo 1'de görüldüğü gibi örnekleme oluşturan öğrencilerin 723'ü ilköğretim okulu öğrencisi olup, örneklemin %63'ünü temsil etmektedir.

Evrendeki ilköğretim öğrencilerinin oranı ise %62'dir. İlköğretim örneklemine oluştururken bağımsız değişkenlerden birisi de ailenin gelir düzeyidir. Bunun için il merkezinden Atatürk İlköğretim Okulu ve Bir Eylül İlköğretim Okulu orta düzey sosyo-ekonomik düzeyi temsilen, Mehmetçik İlköğretim Okulu üst sosyo-ekonomik düzeyi temsilen, alt sosyo-ekonomik grubu temsilen Muzaffer Mert İlköğretim Okulu örnekleme alınmıştır. Örneklemdeki orta öğretim öğrenci sayısı 409 olup, örneklemin %37'sini temsil etmektedir. Evrendeki ortaöğretim öğrencilerinin oranı ise %38'dir. Anadolu öğretmen lisesi öğrencileri istatistik işlemlerinde Anadolu Lisesi statüsüne alınmıştır.

Tablo 2. Zorba Davranışları Gösterme Düzeyi Ölçeği Temel Bileşenler Analizi
(Table 2. Principal Component Analysis of the Level of Bully Behavior Demonstration Scale)

Madde	Doğrudan Zorbalık	Dolaylı Zorbalık	Güç Oluşturma
S9	.702		
S1	.672		
S2	.604		
S3	.604		
S8	.565		
S7	.555		
S4	.529		
S21	.507		
S22	.485		
S10	.477		
S6	.462		
S15		.710	
S14		.706	
S11		.603	
S12		.575	
S13		.574	
S5		.529	
S20			.743
S17			.742
S19			.566
S18			.477
S16			.423

4.1. Verilerin Analizi (Data Analysis)

Zorba davranışlar anketinin uygulanmasıyla elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS 19 paket programına girilerek değerlendirilmiştir. Zorba davranışlar sergileme düzeyi hiçbir zaman (1), nadiren (2), ara sıra (3), sık sık (4), her zaman (5) şeklinde derecelendirilmiştir. Öğrencilere davranışı sergileme düzeyi olarak her davranışın karşısındaki seçenektan kendilerine uygun olanı işaretlemesi istenmiştir. Ölçme aracının ikinci bölümünde yine aynı davranışlar verilmiş, öğrenme ortamları, hiç kimseden (1), okul arkadaşından (2), televizyondan (3), mahalleden (4), ailemden (5) şeklinde derecelendirilmiştir. Öğrencilere davranışı öğrenme ortamlarından kendilerine uygun olanı işaretlemesi istenmiştir.

Bu çalışmada frekans ve yüzde analiz tekniği yapılarak öğrencilerin davranışları gösterme sıklığı ve yüzdesi belirlenmeye çalışılmıştır. Yine öğrencilerin verdiği cevaplardan zorba

davranışları öğrenme ortamlarının frekansı ve yüzdesi bulunmaya çalışılmıştır.

4.2. Tanımlar (Definitions)

- **Doğrudan Zorbalık (Direct Bullying):** Bir kurbanı yönelik, vurma, eşyalarını alma, zarar verme gibi açıktan yapılan saldırılarda oluşan zorbalık türüdür (Bosworth and Espelage, 1999).
- **Dolaylı Zorbalık (Indirect Bullying):** Bir kurbanı yönelik olarak gruptan dışlama ve etkinliklere almama gibi açık bir biçimde yapılmayan ancak kurban öğrencide duygusal ve sosyal birtakım yaralara sebep olan saldırılardan oluşan zorbalık türüdür.
- **Güç Oluşturma (Create the Power):** Kendi isteklerini gerçekleştirebilmek için istediği oyunun oynanması, istediği filmin izlenmesi gibi vb durumlarda karşısındakinin üzerine baskı kurmadır.

5. BULGULAR (FINDINGS)

Bu bölümde öğrencilerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Zorba Davranışları Gösterme Düzeyinin Yüzde (%) ve Frekans (f) Sonuçları (N:1132)

Table 3. Percentage (%) and Frequency (f) Results of the Level of Students' Bully Behavior Demonstration)

Madde No	Hiçbir zaman		Nadiren		Ara sıra		Sık Sık		Her zaman		Ort	SS
	f	%	F	%	f	%	F	%	f	%		
1.	604	53,4	323	28,5	160	14,1	21	1,9	24	2,1	4,29	,925
2.	583	51,5	362	32,0	136	12,0	35	3,1	16	1,4	4,29	,896
3.	825	72,9	217	19,2	68	6,0	12	1,1	10	,9	4,62	,725
4.	431	36,1	435	38,4	220	19,4	28	2,5	18	1,6	4,09	,900
5.	931	82,2	131	11,6	56	4,9	8	,7	6	,5	4,44	,630
6.	749	66,2	228	20,1	92	8,1	30	2,7	33	2,9	4,74	,958
7.	727	64,2	274	24,2	95	8,4	17	1,5	19	1,7	4,48	,842
8.	684	60,4	261	23,1	123	10,9	30	2,7	19	2,9	4,35	,983
9.	782	69,1	205	18,1	80	7,1	34	3,0	31	2,7	4,73	,740
10	959	84,7	94	8,3	49	4,3	10	,9	20	1,8	4,55	,847
11	808	71,4	204	18,0	83	7,3	13	1,1	24	2,1	4,77	,611
12	951	84,0	118	10,4	50	4,4	6	,5	7	,6	4,56	813
13	790	69,8	243	21,5	63	5,6	15	1,3	21	1,9	4,48	,949
14	711	62,8	250	22,1	115	10,2	26	2,3	30	2,7	4,40	,949
15	892	78,8	144	12,7	50	4,4	25	2,2	21	1,9	4,64	,821
16	848	74,9	152	13,4	75	6,6	25	2,2	32	2,8	4,55	,923
17	258	22,8	301	26,6	239	21,1	142	12,5	192	17	3,26	1385
18	734	64,8	230	20,3	99	8,7	34	3,0	35	3,1	4,41	,984
19	702	62,0	240	21,2	90	8,0	44	3,9	56	4,9	4,31	1097
20	437	38,6	330	29,2	197	17,4	35	64,8	5	9,3	3,84	1227
21	440	38,9	364	32,2	202	17,8	67	5,9	59	5,2	3,94	1127
22	811	71,6	202	17,8	68	6,0	23	2,0	28	2,5	4,54	,888

Tablo 3'te öğrencilerin zorba davranışları gösterme düzeyleri, frekansları verilmiştir. Öğrencilerin her zaman gösterdikleri zorba davranışlardan frekansı en yüksek 192 öğrenci %17 ile televizyonda kendi istediği programı izlemeyi istemedir. İkinci olarak %9,3 ile kendi istediği oyunun oynanması için baskı oluşturma davranışı görülmektedir. Üçüncü olarak %5,2 ile elle ve sözle rahatsız edici şakalar yapma davranışı gelmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir davranış, kendisiyle yarışan öğrencinin başarısızlığına sevinme

davranışdır. Öğrencilerin %4,9'u bu davranışı her zaman göstermektedirler. Kiskanma, arkadaşının mutsuzluğundan hoşnut olma ve kendisini arkadaşından üstün görme gibi olumsuz duyguların etkin olduğu bu davranış zamanla öğrencilerin ruh dünyasında yer ederek psikolojik açıdan kendilerine ve çevrelerine zarar verebilir.

Öğrencilerin her zaman gösterme frekansı düşük 6 öğrenci %0,5 ile konuşanın sözünü bilerek yanlış anlatmadır. İkinci sırada her zaman gösterilme düzeyi düşük davranış %0,6 ile arkadaşının söylemediği sözü söylemiş gibi aktarma davranışdır. Her zaman gösterilme düzeyi en düşük %0,9 ile arkadaşının eşyasını izinsiz alma davranışdır. Öğrencilerin hiçbir zaman ben bu davranışı göstermiyorum, diye belirttiği frekansı en yüksek davranış, 959, %84,7 ile kâğıdı ve benzeri çöpleri arkadaşının çantasına veya cebine koyma davranışdır. Arkadaşının söylemediği sözleri başkasına söylemiş gibi aktarma %84 ile ikinci olarak en az görülen davranıştır. Konuşanın sözünü bilerek yanlış anlatma %82'2 ile üçüncü sırada en az görülen davranıştır.

Öğrencilerin en çok gösterdiği zorba davranış, televizyonda kendi istediği programı izleme davranışdır. Öğrencilerin %22,8'i bu davranışı hiç yapmadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %26'sı nadiren, %21,1'i ara sıra, %12,5'i sık sık, %17'si televizyonda kendi istediği programı izlemek için baskı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin ikinci olarak en çok gösterdikleri zorba davranış arkadaşının sözünü kesme davranışdır. Öğrencilerin %36'sı bu davranışı hiç göstermediğini belirtmişlerdir. Öğrenciler arkadaşının sözünü kesme davranışını %38,4'ü, nadiren, %19,4'ü ara sıra, %2,5'i sık sık, %1,6'sı her zaman sergilediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %64'ü değişik düzeyde arkadaşının sözünü kesme davranışını sergilemektedir. Üçüncü olarak, öğrencilerin gösterdiği zorba davranış, kendi istediği oyunun oynanması için baskı oluşturma davranışdır. Öğrencilerin %38,6'sı bu davranışı hiç göstermedikleri, %61'4'ü bu davranışı gösterdikleri belirlenmiştir.

Tablo 4'te öğrencilerin zorba davranışları öğrenme ortamları ve frekansları verilmiştir. Davranışları öğrenme ortamları; 1= hiç kimseden, 2= okul arkadaşlarımdan, 3= televizyondan, 4= mahalleden, 5= ailemden şeklinde kodlanmıştır. Öğrencilerin, hiç kimseden öğrenmedim, yani ben bu davranışı göstermiyorum demek istediği frekansı 873, %77'1 olan kâğıdı ve benzeri çöpleri arkadaşının çantasına veya cebine koyma davranışından sonra. Öğrencilerin, Hiç kimseden öğrenmedim, yani ben bu davranışı göstermiyorum demek istediği ikinci davranış %75'2 ile konuşanın sözünü çarpıtma davranışdır. Üçüncüsü ise %72 oranında olan arkadaşının söylemediği sözleri başkasına söylemiş gibi aktarma davranışdır. Araştırma kendi içinde tutarlılık göstermekte olup, zorba davranışların gösterilme düzeyinde en az gösterildiği belirtilen üç davranış da aynı davranışlardır.

Tablo 4. Öğrencilerin Zorba Davranışları Öğrenme Ortamlarının Yüzde (%) ve Frekans (f) Sonuçları (N:1332)
(Table 4. Percentage (%) and Frequency (f) Results of the Level of Students' Bully Behavior Learning Environment)

Madde	Hiç Kimseden		Okul Arkadaşlarından		Televizyondan		Mahalle den		Ailemden		Ort	SS
	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%		
1	600	53,0	327	28,9	33	2,9	159	14	13	1,1	4,19	1091
2	609	53,8	354	31,3	65	5,7	99	8,7	5	,4	4,29	,949
3	824	72,8	223	19,7	34	3,0	41	3,6	10	,9	4,60	,790
4	641	56,6	315	27,8	78	6,9	80	7,1	18	2	4,31	,983
5	851	75,2	133	11,7	78	6,9	61	5,4	9	,8	4,55	,897
6	723	63,9	173	15,3	74	6,5	149	13,2	13	1,1	4,28	1122
7	693	61,2	270	23,9	95	5,7	92	8,1	19	1,1	4,36	,980
8	696	61,5	371	32,8	33	2,9	28	2,5	4	,4	4,53	,706
9	737	65,1	336	29,7	32	2,8	23	2,0	4	,4	4,57	,683
10	873	77,1	182	16,1	29	2,6	41	3,6	7	,6	4,65	,755
11	742	65,5	205	18,1	46	4,1	131	11,6	8	,1	4,36	1045
12	851	75,2	143	12,6	76	6,7	57	5,0	5	,4	4,57	,857
13	753	66,5	233	20,6	69	6,1	63	5,6	14	1,2	4,46	,924
14	752	66,4	243	21,5	43	3,8	81	7,2	13	1,1	3,45	,944
15	810	71,6	137	12,1	78	6,9	80	7,1	27	2,4	4,56	,874
16	831	73,4	184	16,3	43	3,8	65	5,7	9	,8	4,43	1046
17	556	4,1	96	8,5	161	14,2	50	4,4	269	24	3,55	,657
18	738	65,2	176	15,5	91	8,0	89	7,9	38	3,4	4,31	1119
19	749	66,2	246	21,7	69	6,1	58	5,1	10	,9	4,47	,886
20	587	51,9	248	21,9	65	5,7	209	18,5	23	2	4,03	1224
21	515	45,5	395	34,9	68	6,0	130	11,5	24	2,1	4,10	1075
22	714	63,1	241	21,3	58	5,1	110	9,7	9	,8	4,36	1006

Bu sonuçlara göre öğrenciler zorba davranışları en çok okul arkadaşlarından öğrenmektedirler. Okul arkadaşlarından en çok öğrendiklerini belirttikleri davranışlar sırasıyla %34'9 ile elle ve sözle rahatsız edici şakalar yapma, %32,8 ile arkadaşının önüne geçme ve üçüncüsü %31,3 ile arkadaşını alaya alma davranışıdır.

Öğrenciler televizyondan öğrendiklerini belirttikleri zorba davranışlar ise %14,2 ile kendi istediği programı izlemek için baskı oluşturma ve %8 ile haksız olsa bile bağırarak haklı çıkmadır.

Öğrencilerin mahalleden en çok öğrendikleri zorba davranış %18'5 ile kendi istediği oyunun oynanması için baskı oluşturma davranışıdır. Bu davranışı okul arkadaşlarından öğrenme oranı %21'9'dur. Zorba davranışı okul ortamından öğrenme oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Mahalleden ikinci olarak en çok öğrendikleri %14 ile arkadaşına küfretme davranışıdır. Arkadaşına küfretme davranışını okul arkadaşlarından öğrenme oranı %28,9'dur. Üçüncü olarak en çok öğrendikleri davranış %13 ile oyunda hile yapma davranışıdır. Bu davranışı okul arkadaşlarından öğrenme oranı %15,3'tür. Veriler zorba davranışların öğrenilmesinde okul ortamının mahalleden daha etkili olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin zorba davranışları aileden öğrenme oranına bakıldığında öncelikle %23'8 ile televizyonda kendi istediği programı izlemek için baskı kurma davranışıdır. Öğrencilerin ailelerinden ikinci olarak en çok öğrendiği zorba davranış %3,4 ile haksız olsa bile bağırarak haklı çıkma, üçüncü olarak %2,4 ile dediğimi yapmayan

arkadaşıma diğer arkadaşlarımda küsmesini isteme davranışı gelmektedir.

Veriler öğrencilerin zorba davranışları en çok okul arkadaşlarından, sonra mahalleden ve en az düzeyde ise ailelerinden öğrendiklerini göstermektedirler.

Tablo 5. Zorbalık Boyutlarının Birbiriyle İlişkisi
(Table 5. Relations Between Bullying Sizes)

	1	2	3
Doğrudan	1		
Dolaylı	723(**)	1	
Güç Oluşturma	681(**)	632(**)	1

** İşaretleli korelasyonlar. 01 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 5'te zorbalık davranışları boyutları birbiriyle ilişkisi olup, boyutlar aralarında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Doğrudan zorbalık ile dolaylı zorbalık arasında.72 düzeyinde ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda doğrudan zorbalık yapan öğrenci dolaylı zorbalık da yapmaktadır. Yine doğrudan zorbalık ile güç oluşturmaya yönelik zorbalık arasında da, 68 düzeyinde ilişki bulunmuştur. Bu ilişkiye göre doğrudan zorbalık davranışında bulunan öğrenci aynı zamanda güç oluşturarak baskı kurmaya yönelik davranışlar da sergilemektedir. Dolaylı zorbalık ile güç oluşturma arasında, 63 düzeyinde güçlü ilişki bulunmuştur.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Zorba Davranışları Gösterme Düzeyindeki Farklılaşma (t testi)
(Table 6. Level Differentiation of Displaying Bully Behavior According to Gender t-test)

Değişken	Cinsiyet	N	Ort	Sd	ss	t	p
Doğrudan Zorbalık	Kız	566	4,38		591		
	Erkek	566	4,39	1130	607	-,243	,808*
	Toplam	1132					
Dolaylı Zorbalık	Kız	566	4,62				
	Erkek	566	4,59	1130	545	,716	,474*
	Toplam	1132			574		
Güç Oluşturma	Kız	566	4,02		819		
	Erkek	566	4,12	1130	806	-2,099	,003**
	Toplam	1132					

*p>05 **p<05

Tablo 6'da zorba davranışlarının cinsiyetle ilişkisi incelenmiş, doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık davranışları cinsiyete göre farklılaşmadığı görülürken, güç oluşturma zorba davranışında ise (t=-2,099, p<05) anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre güç oluşturma yoluyla baskı kurma davranışını kız öğrencilere göre daha çok göstermektedir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu sınıf ile doğrudan zorbalık davranışları arasında p<.05, dolaylı zorbalık arasında p<.05, güç oluşturma arasında p<.05,düzeyinde fark bulunmuştur. Sınıfların ortalamaları arasındaki farkın kaynağını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Tukey testine göre doğrudan zorbalık düzeyi (F= 7,88, p<.05) 4. Sınıf öğrencileri 7, 8, 9,10 ve 11. sınıf öğrencilerine göre doğrudan zorbalık davranışını daha yüksek seviyede göstermektedir. 5. sınıf öğrencileri 9. sınıf öğrencilerine göre, altıncı sınıf öğrencileri de 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine göre arkadaşlarına karşı doğrudan zorba davranışlar sergilemektedir. Dolaylı zorbalık düzeyinde ise (F= 2,791, p<.05) 4. sınıf öğrencileri 5. ve 11. sınıf öğrencilerine göre, 5. Sınıf öğrencileri 11. Sınıf

öğrencilerine göre, daha yüksek düzeyde dolaylı zorbalık davranışı göstermektedir. Öğrencilerin sınıflarına göre güç oluşturarak zorbalık yapma düzeyleri ($F=7,912$, $p<.05$) 4. sınıflar 7, 8, 9,10. sınıflara göre, 5. Sınıflar 9. ve 10. Sınıflara göre, altıncı sınıflar 9. ve 10. sınıflara göre daha yüksektir. Öğrencilerin sınıflarıyla dolaylı zorba davranışları arasında ters orantılı olup, sınıf düzeyleri arttıkça dolaylı zorbalık davranışları azalmaktadır. Zorba davranışların, ilköğretim düzeyinde, ortaöğretim düzeyine göre daha yüksek görüldüğü söylenebilir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Zorba Davranışları Gösterme Düzeyindeki Farklılaşma (Anova)
(Table 7. Level Differentiation of Displaying Bully Behavior According to the Students' Class- Anova)

Değişken	Farkın Kaynağı	Kareler Top	df	Ort. Karesi	F	p	Fark (I-J)
Doğrudan Zorbalık	Gruplar arası	19,036	7	2,712	7,888	,00**	4>7 sınıf
	Gruplar içi	387,437	1124	,409			4>8
	Toplam	406,573	1131				4>9
							4>10
							4>11
							5>9
							6>9
							6>10
							6>11
Dolaylı Zorbalık	Gruplar arası	6,064	7	,886	2,791	,05**	4>5
	Gruplar içi	348,942	1124	,310			4>11
	Toplam	354,966	1131				
Güç Oluşturma	Gruplar arası	40,654	7	5,808	9,212	,00**	4>7
	Gruplar içi	708,744	1124	,613			4>8
	Toplam	749,398	1131				4>9
							4>10
							4>11
							5>9
							5>10
							6>9
							6>10

Tablo 8. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okulların Statüsüne Göre Zorba Davranışları Gösterme Düzeyindeki Farklılaşma (Anova)
(Table 8. Level Differentiation of Displaying Bully Behavior According to the Status of Students' School - Anova)

Değişken	Farkın Kaynağı	Kareler Top	df	Ort. Karesi	F	p	Fark (I-J)
Doğrudan Zorbalık	Gruplar arası	24,945	2	4,989	14,724	,00**	1>3
	Gruplar içi	381,524	1129	,339			2>3
	Toplam	406,469	1131				2>4
							2>5
							2>6
							5>3
							5>6
Dolaylı Zorbalık	Gruplar arası	3,678	2	,672	2,154	,057*	
	Gruplar içi	351,524	1129	,312			
	Toplam	354,469	1131				
Güç Oluşturma	Gruplar arası	43,471	5	8,694	13,868	,00**	1>3
	Gruplar içi	705,927	1126	,627			1>6
	Toplam	749,397	1131				2>3
							2>6
							5>3
							5>6

Tablo 8'de görüldüğü gibi öğrencilerin öğrenim gördükleri okulların statüsü ile doğrudan zorbalık ve güç oluşturarak baskı kurma zorbalık düzeyinde $p<.05$ düzeyinde fark bulunmuştur. Dolaylı zorbalık ile öğrencilerin öğrenimlerini sürdürdükleri okulların statüsü arasında ($p>.05$) fark bulunmamıştır. Okulların ortalamaları arasındaki farkın

kaynağını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Okulların statüleri; 1= ilköğretim okulu, 2= genel lise, 3= Anadolu lisesi, 4= meslek lisesi, 5= imam hatip lisesi, 6= fen lisesi olarak kodlanmıştır. Tukey testine göre ilköğretim okullarında okuyan öğrenciler, Anadolu lise ve fen lisesinde okuyan öğrencilere göre doğrudan zorbalık davranışını ($F=14,724, p<.05$) daha çok göstermektedir. Genel lisede okuyan öğrenciler, Anadolu lisesi, meslek lisesi ve fen lisesinde okuyan öğrencilere göre daha çok doğrudan zorbalık davranışında bulunmaktadırlar. İmam hatip lisesinde okuyan öğrenciler, Anadolu lisesi ve Fen lisesinde okuyan öğrencilere göre doğrudan zorbalığı daha çok göstermektedirler. Güç oluşturma zorbalığı ($F=13,868, p<.05$), ilköğretim öğrencileri, Anadolu lisesi ve Fen lisesine göre daha çok göstermektedir. Genel lisede okuyan öğrenciler, meslek lisesi, Anadolu lisesi ve fen lisesine göre daha çok göstermektedir. İmam hatip lisesi öğrencileri, Anadolu lisesi ve fen lisesine göre daha fazla güç oluşturma zorbalık davranışında bulunmaktadır. Öğrencilerin okudukları okulların statüsü arttıkça zorba davranışlarının azaldığı söylenebilir.

Tablo 9. Öğrencilerin Okullarının Bulunduğu Yerleşim Birimine Göre Zorba Davranışları Gösterme Düzeyindeki Farklılaşma (Anova)
(Table 9. Level Differentiation of Displaying Bully Behavior According to the Settlements of Students' School- Anova)

Değişken	Farkın Kaynağı	Kareler Top	Df	Ort. Kareleri	F	p	Fark (I-J)
Doğrudan Zorbalık	Gruplar arası	1,624	2	,812	2,264	,104*	
	Gruplar içi	404,845	1129	,359			
	Toplam	406,469	1131				
Dolaylı Zorbalık	Gruplar arası	,077	2	,038	,122	,885*	
	Gruplar içi	354,889	1129	,314			
	Toplam	354,966	1131				
Güç Oluşturma	Gruplar arası	6,900	5	3,694	5,246	,05**	1>2 1>3
	Gruplar içi	742,927	1126	,627			
	Toplam	749,397	1131				

Tablo 9'da görüldüğü gibi öğrencilerin okumakta oldukları okulların bulunduğu yerleşim birimi ile doğrudan zorbalık düzeyi ve dolaylı zorbalık ile ilgili Anova testinde ($p>.05$) fark bulunmamıştır. Güç oluşturma zorbalık ile okulların bulunduğu yerleşim birimi arasında $p<05$ düzeyinde fark bulunmuştur. Okulların statüleri; 1= il merkezi, 2= ilçe merkezi, 3= köy olarak kodlanmıştır. Tukey testine göre köy ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler, il ile ilçe merkezindeki ilköğretim okullarda öğrenim gören öğrencilere göre güç oluşturma davranışını ($F=5,246, p<.05$) daha çok göstermektedir. Bu durum yaşadıkları yöreden öğrenilmiş davranış kalıplarıyla açıklanabilir.

Öğrencilerin ailelerinin oturduğu yerleşim birimi ile doğrudan zorbalık düzeyi, dolaylı zorbalık ve güç oluşturma ile ilgili Anova testinde ($p>.05$) anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle tablolastırılmamıştır.

Tablo 10'da görüldüğü gibi öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyiyle doğrudan zorbalık ile güç oluşturmaya yönelik zorbalık arasında $p<.05$ düzeyinde fark bulunmuştur. Gelirlerin ortalamaları arasındaki farkın kaynağını bulmak için Tukey testi yapılmıştır. Ailelerin gelirleri; 1= asgari ücret, 2= 850-1500, 3= 1500-2000, 4= 2000-3000, 5= 3000'den çok şeklinde kodlanmıştır. Gelir düzeyi düştükçe doğrudan zorbalık, gelir düzeyi arttıkça baskı oluşturma davranışı ($F=4,173, p<.05$) artmaktadır. Bu durum ailenin gelir düzeyi ile zorbalık türünün ilişkili olduğunu fakat zorbalık düzeylerinde farklılık oluşturmadığını göstermektedir.

Anne ve baba eğitim düzeyi, öğrencilerin zorba davranışlarını etkilememektedir. Bu nedenle tablolaştırılamamıştır.

Tablo 10. Öğrencilerin Gelir Durumlarına Göre Zorba Davranışları Gösterme Düzeyindeki Farklılaşma
Table10. (Level Differentiation of Displaying Bully Behavior According to Students' Income)

Değişken	Farkın Kaynağı	Kareler Top	df	Ort. Karesi	F	P	Fark (I-J)
Doğrudan Zorbalık	Gruplar arası	3,921	4	,980	2,744	,02**	1>4
	Gruplar içi	402,548	1127	,357			2>4
	Toplam	406,469	1131				
Dolaylı Zorbalık	Gruplar arası	,920	4	,518	,732	570*	
	Gruplar içi	354,046	1127	,322			
	Toplam	354,966	1131				
Güç Oluşturma	Gruplar arası	10,938	4	2,735	5,246	02**	1>4
	Gruplar içi	742,781	1127	,655			2>4
	Toplam	749,397	1131				

6. TARTIŞMA VE SONUÇ (CONCLUSION AND DISCUSSION)

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan öğrencilerin doğrudan zorbalık, dolaylı zorbalık ve güç oluşturma zorbalık davranışında buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada zorba davranış olarak öğrencilerin en çok televizyonda kendi istediği programı izlemek için baskı oluşturma, arkadaşının sözünü kesme, kendi istediği oyunun oynanması için baskı oluşturma davranışlarını başa çıkma yöntemi olarak sıklıkla uyguladıkları tespit edilmiştir. Bulgular Başar'ın (2011) çalışmasındaki "sınıf içinde görülme sıklığı en fazla istenmeyen öğrenci davranışlarının iletişime yönelik olarak konuşanın sözünü kesme davranışdır" tespitini doğrulamaktadır.

Bulgular öğrencilerin zorba davranışlarını en çok okul ortamında öğrendiklerini göstermektedir. Araştırmanın bulguları Alper'in (2008) araştırmasındaki sonuçlarla örtüşmektedir. Koç (2006) araştırmasında lise öğrencilerinin zorba davranışların %72'sine okul içinde maruz kaldığını, Alper araştırmasında öğrencilerin sözel zorbalığa en çok sınıf ortamında maruz kaldığını, Kılıç (2009) öğrencilerin zorba davranışlarının %76,86'sının okul içinde gerçekleştiğini tespit etmişlerdir. Bu durum öğrencilerin çevrelerinden öğrendikleri zorba davranışları okula getirip teneffüslerde, oyun içinde veya boş vakitlerde öğretmen kontrolünün zayıfladığı veya olmadığı zamanlarda sergileyerek diğer arkadaşlarının da öğrenmesine neden olduklarını göstermektedir.

Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok güç oluşturarak zorbalık davranışında buldukları belirlenmiştir. Arıman (2007) çalışmasında elde ettiği bulgular araştırmanın sonucunu desteklemektedir. Arıman, ilköğretim 7 ve 8. sınıf öğrencilerindeki zorbalık eğilimlerinin erkek öğrencilerde daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yavuzer ve arkadaşları (2011) yapılan çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çatışma çözme davranışlarının erkeklerden daha olumlu olduğunu tespit etmişlerdir. Sonuçlar güç kullanan erkek modelinin erkek öğrencilerde etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum antropolojik açıdan erkek davranışlarında etkili olan kültürel davranış kalıplarının yeni kuşaklara aktarıldığını ve bu nedenle eğitimin okulla sınırlı kalmaması gerektiğini göstermektedir.

Öğrencilerin sınıf seviyeleri düştükçe zorba davranış düzeyleri artarken, sınıf düzeyleri arttıkça zorba davranış düzeyleri azalmaktadır. Aynı şekilde ilköğretim öğrencilerinde zorba davranışlar ortaöğretim öğrencilerine göre daha fazla görülmektedir. Araştırmada

elde edilen bu bulgular Çankaya'nın (2011) araştırmasındaki "sınıf seviyesi yükseldikçe zorbalık düzeyi azalmasına rağmen zorbalık şiddete dönüşebilmektedir" tespiti ile örtüşmektedir. Whitney (1993) araştırmasında, öğrencilerin yaşı ilerledikçe zorba davranışların azaldığını tespit etmiştir. Whitney ve Çankaya'nın bulguları araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Sınıf seviyesi düştükçe doğal olarak yaş düzeyi küçülmeştir. Alt yaş guruplarında sosyalleşmenin istenilen düzeye ulaşmaması nedeniyle bencil olmaları, özellikle ilköğretim 4. sınıflarında zorba davranışların en yüksek düzeyde görüldüğü zihinsel gelişimin yeterince soyut düzeye gelmemesi nedeniyle davranışlar taklit edilerek öğrenilmektedir. Ahlaki gelişimin daha çok dışsal faktörlere bağlı olması nedeniyle yeterince içselleşmemesi ve karşılaştıkları problemlerle yeterli başa çıkma yöntemleri geliştirememeleri gibi faktörler öğrencilerin zorba davranışlara sergilemelerine neden olabilir. Psikolojide bir gurup araştırmacı şiddetin insan doğasında olduğunu ileri sürerken (Freud, 1998,2008) diğer bir gurup şiddetin öğrenildiğini savunmaktadır (Eron, 1989; Feist, 2006; Horney, 1999). Bununla beraber her iki yaklaşım da eğitimle şiddet içerikli davranışların önüne geçilebileceği konusunda uzlaşmaktadır. Yaş ilerledikçe zorbalık düzeyi düşmekle birlikte okullarda darp, yaralama, tehdit gibi şiddet olayları artmaktadır. Burada şiddete başvuran öğrenciler daha alt sınıflardayken acaba zorbalık davranışları hangi düzeydeydi? Sosyalleşme, zihinsel ve ahlaki gelişim gibi faktörler zorbalığı engelliyorsa liselerde şiddete başvuranlarda niçin etkili olmamaktadır? Bu sorunun cevabını bulmak için ilköğretimde zorba davranış düzeyi yüksek olan bir gurup öğrenci boylamsal bir çalışmayla orta öğretim sonuna kadar takip edilerek veriler biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve antropolojik açıdan irdelenmelidir.

Araştırmada öğrencilerin okudukları okulların statüsü arttıkça zorba davranışların azaldığı tespit edilmiştir. Anadolu ve fen liselerindeki öğrencilerin iyi bir üniversitede puanı alarak yüksek bölümlere girmektedir. Aynı amacı paylaşan öğrencilerin birbirleriyle olumlu etkileşim içindedir. Bu okullarda kurban öğrencilerin azlığı, anne ve babalarının çocuklarıyla ilgilenme oranlarının yüksekliği, sınıf mevcudu sayılarının düşüklüğü, bu okullardaki öğrencilerin bilişsel olarak üstünlükleri ve okullarının diğer okullara göre daha donanımlı olmalarının zorbalığı azalttığı söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre köyde öğrenim gören çocuklar il ve ilçe merkezinde öğrenim hayatını devam ettiren çocuklara göre daha çok zorba davranışlarda bulunmaktadır. Bu durumun yaşadıkları çevreyle alakalı olduğu ve yaşadıkları ortamda zorba davranış modellerinin yaygınlığı bu tür davranışlar geliştirmelerine neden olabilir. Bulgular köy dışında yaşayan ailelerin yaşadığı yerleşim birimlerinin öğrencilerin gösterdikleri zorba davranışları etkilemediğini göstermektedir.

Öğrencilerin zorba davranışları gösterme düzeylerini anne ve babanın eğitim düzeyinin öğrencilerin zorba davranışlarını etkilememektedir. Bu sonuç Coşkun'un (2008) babanın eğitim düzeyinin öğrencilerin zorba davranışlarının düzeyini etkilemediği sonucuna ulaştığı araştırmasını desteklemektedir.

Ailelerinin gelir düzeyi ile öğrencilerin zorba davranışlar düzeyinde bir farklılık olmamakla beraber ailenin gelir düzeyi düştükçe doğrudan zorbalık, ailenin gelir düzeyi arttıkça zorbalık olarak güç oluşturma artmaktadır. Bu durum ailenin gelir düzeyi ile zorbalık türünün ilişkili olduğunu fakat zorbalık düzeylerinde farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu davranış kalıplarının aileden aktarıldığı düşünülebilir.

İnsanoğlu zorbalığa meyilli olduğu gibi bu davranışlarını eğitebilecek bir varlıktır. Bazı psikologlar insanın gelişiminin zorbalık eğilimleriyle mücadelesinden geçtiğini savunmaktadır (Craib, 2008). Öğrencilere hayatın her aşamasında baş etmek zorunda oldukları bazı güçlüklerle karşılaşacakları bilinci aşılmalı ve bunlarla en uygun yöntemle baş etme yöntemleri geliştirme yetenekleri kazandırılmalı ve zorbalığın çözüm getiren bir başa çıkma yöntemi olmadığı kavratılmalıdır. Küçük yaşlarda bu bilinç aşılmadığında zorbalık kaba şiddete dönüşerek karşımıza çıkmakta bireysel ve toplumsal hayatımızda derin yaralar açılmasına neden olmaktadır.

7. ÖNERİLER (Suggestions)

7.1. Araştırmaya Yönelik Öneriler

(Suggestions For Research)

- Araştırma ilköğretim ile orta öğretimin karşılaştırılması şeklinde yapılabilir.
- Araştırma zorba davranışların nedenlerine yönelik yapılabilir.
- Farklı illerde yapılacak çalışmalarla karşılaştırmalar yapılabilir.
- Bir gurup zorbalık düzeyi yüksek ilköğretim okulu öğrencisi orta öğretim sonuna kadar takip edilerek zorbalığı geçirdiği evreler araştırılmalıdır.

7.2. Araştırmanın Sonucuna Yönelik Öneriler

(Suggestions for The Outcome of the Study)

- Zorba davranışların nedenleri araştırılarak öğrencilere, öğretmenlere, veliler bilgilendirilmelidir.
- Zorba davranışların en çok öğrenildiği ortam olan okullarda zorbalığı önleyici programlar hazırlanmalıdır
- Zorba davranışlarda bulunma düzeyi yüksek öğrencilere dönük programlar uygulanmalı, sosyal etkinliklere yönlendirilmeli ve okul yönetimi, okul öğretmenleri ve rehber öğretmenlerce izlenmelidir.
- Küçük yaşlardan itibaren değerler eğitimine önem verilmelidir.
- Okullarda empati çalışmalarına ağırlık verilmeli, empatiyi geliştirici etkinlikler yapılmalıdır.
- Okullarda zorbalığı önleyici çalışmalar yanında kurban olamama konusunda öğrenciler bilinçlendirilmeli, bu tür eğilimi olan her iki gurup öğrenciler takip edilmelidir.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

1. Alper S.İ., (2008). İlköğretimde Zorbalık. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Arıman. F., (2007). İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerin Zorbalık Eğilimleri İle Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Ayas, T., (2008). Zorbalığı Önlemede Tüm Okul Yaklaşımına Dayalı Programın Etkililiği, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi
4. Ayas, M. and Horzum, M.B., (2011). Exploring the teachers' cyber bullying perception in terms of various Variables, International Online Journal of Educational Sciences, 3 (2) 619-640.
5. Başar, M., (2011). Sınıf İçi İstenmeyen Öğrenci Davranışlarının Yönetiminde Örtük Program, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

6. Besag, V., (1995). Bullies and victims in schools, Philadelphia: Open University Press.
7. Bosworth, K. and Espelage D.L., (1999). Factors associated with bullying behavior in middle school student. *Journal of Early Adolence* 19 (3), 341-362.
8. Craib, I., (2008). Psikanaliz Nedir? II. baskı, Çev. Ali Kılıçoğlu, İstanbul: Say Yayınları.
9. Coşkun, G., (2008). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri İle Problemlerle İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
10. Çankaya, İ., (2011). İlköğretimde akran zorbalığı, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 24 (1), 81-92.
11. Dölek, N., (2002). İlk Ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi Ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programının Etkisinin Araştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
12. Elliot, M., (1992). Bullying a practical guide to coping for schools Harlow: Longman Group UK.
13. Eron, L.D., (1989). The development of aggressive behavior from the perspective of developing behaviorism, *American Psychology*, 42, 435-442.
14. Gündoğdu, R., Yavuzer, Y. ve Karataş, Z., (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin çatışma çözme becerilerinin ve kaygı düzeylerinin incelenmesi, e-*Journal of New World Sciences Academy*, 1C0298 6 (1)341-361 [http://dx.doi.org/10,12739](http://dx.doi.org/10.12739).
15. Feist, J. and Feist, G.J., (2006). *Theories of Personality* (Six Editions), New York: McGraw Hill.
16. Freud, S., (2008). Psikanaliz Üzerine, (14. Baskı), Çev. A. Avni Öneş, İstanbul: Say Yayıncılık.
17. Freud, S., (1999). Savaş ve Ölüm Üzerine Düşünceler, (IV. Baskı), Çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınları
18. Horney, K., (1999). Ruhsal Çatışmalarımız, (IV. Baskı), Çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.
19. Kapçı E.G., (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
20. Jackson, P.W., (1968). *Life in classrooms*, New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.
21. Karasar, N., (2008). Bilimsel araştırma yöntemi, (18. Baskı), Ankara: Nobel Yayıncılık.
22. Kılıç, N., (2009). İlköğretim 6.7.8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması (Konya Cihanbeyli İlçesi Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
23. Koç, Z., (2006). Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
24. Olweus, D., (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*, Cambridge: MA: Blackwell
25. Paykoç, F., (1995). Sosyal bilgiler eğitiminde çağdaş eğilimler, TED, İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları, 46-68.
26. Pişkin, M. ve Ayas, T., (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu, *Akademik Bakış Dergisi*, 23 44-66.
27. Pişkin, M., (2005). Okulda akran zorbalığı, Ankara Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik

-
- Danışma Hizmetleri Bölümü "Okullarda Şiddet" Paneli. Ankara: 12 Ocak 2005.
28. Stephenson, P. and Smith, D., (1992). Why some schools don't have bullies? M. Elliot (Ed.) *Bullying. A Practical Guide to Coping for Schools*, Wiltshire: Longman.
 29. Şirvanlı, Ö.D., (2010). Ergenlerde akran zorbalığının yaş, cinsiyet ilişkisi. www.psikiyatridizini.org sitesinden 05.04.2012 tarihinde alınmıştır.
 30. Totan, T. ve Yöndem, D.Z., (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi* 8 (2) 53-68
 31. Whitney, S., (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior middle and secondary schools, *Educational Research* 35, 325-342
 32. www.zaman.com.tr. Sitesinden 05.08.2013 tarihinde alınmıştır.
 33. www.bbc.co.uk. Sitesinden 05.08.2013 tarihinde alınmıştır.
 34. tr.euronews.com. sitesinden 05.08.2013 tarihinde alınmıştır.
 35. Yüksel, S., (2004). Örtük Program, Ankara: Nobel Yayınları.

EK 1. Zorba Davranışları Gösterme Düzeyi Ölçeği

Davranış	Hiç Bir Zaman	Nadiren	Sık Sık	Genellikle	Her Zaman
Arkadaşına küfretme					
Arkadaşını alaya alma					
Arkadaşlarının eşyasını izinsiz kullanma					
Arkadaşlarının sözünü kesme					
Konuşanın sözünü bilerek yanlış anlatma					
Oyunda hile yapma					
Arkadaşının dedikodusunu yapma					
Sırada arkadaşının önüne geçme					
Okul eşyalarını karalama çizme					
Kağıdı ve benzeri çöpleri arkadaşının çantasına veya cebine koyma					
Oyun oynarken, etkinlik yaparken istemediği arkadaşını oyundan çıkarma					
Arkadaşının söylemediği sözü başkasına söylemiş gibi aktarma					
Arkadaşına "o nasıl yapacaktı" diyerek küçümseme					
Dediğini yapmayan arkadaşına küsme					
Küstüğü arkadaşına diğer arkadaşlarının da küsmesini isteme					
Kendinden küçükleri istediğini yaptırmak için tehdit etme					
Televizyonda kendi istediği programı izleme					
Haksız olsa bile bağırarak haklı çıkma					
Rekabet ettiği arkadaşının başarısızlığına sevinme					
Kendi istediği oyunun oynanması için baskı kurma					
Elle veya sözle rahatsız edici şakalar yapma					
Nanik der gibi dil çıkarma					

EK 2. Zorba Davranışları Öğrenme Ortamlarını Belirleme Ölçeği

Davranış	Hiç Bir Yerden	Okul Arkadaşımdan	Televizyondan	Mahalle Arkadaşımdan	Ailemden
Arkadaşına küfretme					
Arkadaşını alaya alma					
Arkadaşlarının eşyasını izinsiz kullanma					
Arkadaşlarının sözünü kesme					
Konuşanın sözünü bilerek yanlış anlatma					
Oyunda hile yapma					
Arkadaşının dedikodusunu yapma					
Sırada arkadaşının önüne geçme					
Okul eşyalarını karalama çizme					
Kağıdı ve benzeri çöpleri arkadaşının çantasına veya cebine koyma					
Oyun oynarken, etkinlik yaparken istemediği arkadaşını oyundan çıkarma					
Arkadaşının söylemediği sözü başkasına söylemiş gibi aktarma					
Arkadaşına "o nasıl yapacaktı" diyerek küçümseme					
Dediğini yapmayan arkadaşına küsme					
Küstüğü arkadaşına diğer arkadaşlarının da küsmesini isteme					
Kendinden küçükleri istediğini yaptırmak için tehdit etme					
Televizyonda kendi istediği programı izleme					
Haksız olsa bile bağırarak haklı çıkma					
Rekabet ettiği arkadaşının başarısızlığına sevinme					
Kendi istediği oyunun oynanması için baskı kurma					
Elle veya sözle rahatsız edici şakalar yapma					
Nanik der gibi dil çıkarma					